

ДМИТРИЙ БИЛЕНКИН МЯСТО В ПАМЕТТА

Превод от руски: [Неизвестен], 1973

chitanka.info

— Вие ли сте директор на Мемориала?

Вдигнах поглед и видях човек, който беше толкова стар, че изглеждаше плосък. Немачкаемият му костюм висеше върху него на гънки и когато старецът се движеше, вървеше някак си след тялото му, сякаш се колебаеше дали да не обяви своята пълна самостоятелност.

— На вашите услуги! Ето ви, моля, кресло. — Аз приближих креслото, в което той се отпусна, като се огъна под прав ъгъл.

Една-две минути старецът мълчаливо ме разглеждаше. Очите му бяха малки, под редки сиви вежди и с такъв неизразителен миши цвят, че ме овладяха лоши предчувствия.

— Значи разговарям с директора — каза той утвърдително. — Длъжен съм да ви обърна внимание, че в подведомственото ви учреждение стават формени безобразия.

Той направи пауза, сякаш очакваше нещо, някаква задължителна реакция от моя страна. Но аз го слушах, като че нищо не забелязвах.

— И така — гласът му стана скърцащ. — Вашият Мемориален център се обърна към мен, както се полага, с молба да продиктувам спомените си. Отнесох се към задачата с пълна отговорност, тъй като разбирам възпитателното значение, което има опитът на по-старото поколение и ценността на онези жизнени наблюдения и изводи, които ние сме натрупали.

Още на петата минута от неговия монолог в стола под мен се появиха бучки, които преди не бях забелязвал. Въобще дощя ми се да преместя погледа си някъде навън, през прозореца, там, където летяха птици.

— ... Значението на Мемориалния център се състои в това, че той е приемник на опита, който... Всеки човек има право, което не може да се пренебрегва без загуба за обществото, и затова сътрудниците на Мемориала и управляваните от тях машини са задължени да се отнасят с цялата отговорност...

Кимах покорно. Очевидно нямаше смисъл да го поправам. Мемориалният център наистина е велико постижение на кибернетиката, но съвсем не е „пълно събрание на мемоарите“ на всички и на всеки. Да, всеки човек независимо от възрастта си, като се включи към нашия канал, може да разкаже за своя живот с всички най-големи подробности, които са близки на сърцето му (тайната на авторството се гарантира от закона). Към старците ние специално се

обръщаме, като ги молим и убеждаваме, ако самите те не безпокоят нашите машини. Милиони съдби, милиони неповторими постъпки, душевни вълнения и мисли, всичко лично, което изчезваше след смъртта, сега се събира, запазва и живее вечно, така че това богатство няма просто цена. Не е важно, че в спомените истината понякога се замества от измислицата или се разкрасява от въображението; същественото е както онова, което е било така и измисленото — нали това също е живот! Необходимо е само да не се обърка едното с другото. И именно затова съществуват особени филтърни системи, които сортират и оценяват. Ето ти на тебе, бил ти социолог, педагог, историк и психолог, милиони безименни откровени записи, какво е помислил и почувствувал човек, как е постъпил той в една или друга ситуация — черпи, осмисляй, извеждай закономерности. Сегашният прогрес на тези науки би бил невъзможен без нашия Център. Трябва да кажа, че това важи и за разцвета на литературата. С колко души би могъл да се срещне писателят в миналото, колко съкровени неща са могли да доловят неговите очи? Сега за него е открита душата на онези, които вече ги няма, думите, които се казват само веднъж, мислите за самия себе си и постъпките, чийто облик е неповторим.

В какво обаче сме се провинили ние пред този старец?

— ... Изхождайки от казаното, аз реших да се осведомя колко паметови клетки е заел моят разказ. И какво открих? Интересува ли ви какъв е резултатът на тази проверка?

Отмереният глас на стареца се повиши. В него се появи нещо железобетонно — несъкрусимата сигурност в своята правота. Правота и право. Всякакво лекомислие ме напусна.

— И така — в погледа му се появи оттенък на подозрителност — изясни се един без съмнение нереден факт. Твърде нереден факт. Информационната служба ми даде справка, от която следва, че за моите мемоари са отделени... — той спря за секунда — нула клетки!

Той изчака, за да мога да осъзная цялата тежест на факта, и отново заговори вече с доловимо вълнение.

— Нула клетки, чувате ли? Тоест нищо! Как е могло да стане това? Как, според вас, това трябва да се разбира?

Тук нямаше нищо за разбиране, на мен всичко ми стана ясно изведнъж. Резервът на нашите меморотеки е огромен, но не безкраен и ние не можем да си позволим нищо излишно. Това, че машината не е

извлякла нищо от неговия разказ, означаваше само едно: той е представлявал само празнословия. В него е отсъствало всичко лично, неповторимо и свежо, а е имало само шаблонна баналност, която машината е пресяла като ненужен боклук. Всичко се е оказало боклук, всичко е било щампа, нито една собствена мисъл, неподправено чувство или поне нов факт. Сега трябваше да се измъквам бързо и внимателно, без да травмирам стареца.

— Безобразие! — възкликнах аз, вдигайки слушалката на вътрешната линия. — Вие сте прави, трикратно сте прави.

— Сам зная това — каза той многозначително.

Последните ми съмнения се разпръснаха. Нито сега, нито преди той не допускаше мисълта, че спомените му са ненужен никому комплект от общи приказки. Той се вълнуваше само от несправедливата грешка, поради която човечеството би могло да се лиши от неговите безценни спомени. Само това! Щастлив бедняк...

Давах си вид, че проверявам и изяснявам онова, което не се нуждаеше от изяснение, а през това време той изпадна в патос.

— Всяка честна и отговорна, макар и скромна, но с полза преживяна жизнена съдба е достойна за уважение и запомняне. Това казвам не аз, а обществото, заради процъфтяването на което такива като мен скромни труженици са работили, без да скръстват ръце...

Всичко това е вярно. Няма неинтересни съдби и със загубата на всеки човек ние губим цяла вселена. Но... именно това аз не можех да му кажа. Не можех да му кажа, че цялата му реч, а значи и мислене са отдавна вкаменени от възприетия стандарт, че и своя живот той е разказвал, цензурирайки по навик „всичко неподходящо“, па макар и малко оригинално. А такива неща в него, разбира се, е имало някога, паметта му е могла да запази нещо неповторимо, но сега вече е безполезно да се чука и вика. То е погребано, запечатано и загинало!...

— Точно така е: грешка — казах аз, поставяйки слушалката. — Късо съединение, малка техническа неизправност, която за съжаление, макар и рядко, все още се случва. Ние много, много се извиняваме и ще вземем всички мерки...

— Повторно ли ще ме запишете?

— Разбира се! Веднага, ако, разбира се, вие...

— Безусловно. Разбира се, това е свързано с нови загуби на време и сили, които поради вашата небрежност чувствително се

изчерпаха.

Мълчах, демонстрирайки съкрушено разкаяние. Беше ми трудно, защото все пак аз не съм актьор. Противно и долно е да не казваш истината, но не виждах никакъв друг изход. Истината ще го взмути и оскърби. Той няма да повярва и ще сметне всичко за недоброжелателство и клевета. Ако ли пък изведнъж повярва?... Не, само това не! Да прозре в края на живота си, когато всичко е невъзвратимо, да се убеди, че е мислил несамостоятелно и е чувствувал по шаблон, не е дал на хората нищо свое, а може би, което е и по-лошо, им е пречил като остарял параграф. Не, не! Защо, за какво да помрачавам последните старчески години?

За щастие той не беше заплашен от никакво прозрение. След като ме поучи, той стана, аз също станах, за да го изпратя, но той спря по средата на килима с широко разкрасени прави крака и заговори отново. Слушах го, усещайки как се втвърдяват мускулите на лицето ми.

Най-трудното беше пред мен. Трябваше да измисля как да го измамя, когато той отново ще проконтролира (а той ще проконтролира!) колко всъщност паметни клетки са заели неговите спомени. Не знам какво бих дал, за да могат тези клетки да се запълнят. Но това няма да стане. Нула, отново те ще бъдат нула. Това е така, защото машината още първия път е направила всичко, на което е способна. А тя може твърде много. Тя записва не просто разказа, но като най-талантлив репортьор може да разговори неподатливия събеседник; и ако тя не е успяла да извлече от стареца даже трошица от нещо необходимо, това означава, че нещата са безнадеждни.

— Аз бях съвременник на Гагарин! — ми обяви той, спирайки се на вратата. — Помня всичко, сякаш е станало сега. Бях съвременник на великите строежи! Аз присъствувах... Аз бях...

Точно така. Той е бил.

Когато най-накрая след него се затвори вратата, изтощен, паднах в креслото. И си помислих, че когато дойде моят ред да разказвам за живота си, кой знае дали ще се реша да науча колко паметови клетки са ми се паднали.

Не, никога. За нищо на света!

Публикувано в сп. „Наука и техника“, бр.31/1973 г.

ЗАСЛУГИ

Имате удоволствието да четете тази книга благодарение на *Моята библиотека* и нейните всеотдайни помощници.

МОЯТА БИБЛИОТЕКА

<http://chitanka.info>

Вие също можете да помогнете за обогатяването на *Моята библиотека*. Посетете **работното ателие**, за да научите повече.